

BILLEDHUGGERKUNSTENS

STORE ARKIV

AFSTØBNINGSSAMLINGEN OG DENS BETYDNING
FOR OPLEVELSE, UDDANNELSE OG ALMENDANNELSE

JAN ZAHLE

For 250 år siden blev det nygrundlagte *Kongelig Danske Skildre- Bildhugger- og Bygnings-Academie* indrettet på første etage i Charlottenborgs fløj ud mod Nyhavn.¹ Og i den nuværende festsal, 'Antiksalen', blev afstøbningerne, som hørte til ethvert kunstakademis vigtigste undervisningsmateriale, opstillet. Det begyndte med en 60 stykker, i 1809 var der 100, i 1834

omkring 230 – og i 1890 ca. 1300 afstøbninger efter mest antikke men efterhånden også 'moderne' værker.

Med oprettelsen af et akademi bekendte man sig til et kunstsyn og en pædagogik som var pan-europæisk og stod i dyb gæld til den antikke kunst, som den var kendt gennem fund af antikke statuer og relieffer i Italien

Fig. 1. H.D.C. Martens: Antiksalen på Charlottenborg, (nordøsthjørnet med indgangen fra trappen i baggrunden til højre), olie på lærred, 1821. Thomas le Claire Kunsthandel, Hamburg.

og gennem antikke tekster. I Rom, Paris og Madrid, i Edinburgh, Mannheim, Wien, St. Petersburg og København fandtes de samme afstøbninger, som blev opfattet og brugt på samme måde.

Her i salen stod afstøbningerne på to rækker på drejelige sokler foruden langs væggene, på hvilke der var relieffer.² Indtil 1828 var de fleste af de store vinduesnicher blændede og forsynede med hylder til buster og statuetter.

Lyset kom derfor mest oppe fra det øverste fag vinduer. Hvordan salen så ud kendes fra en række malerier fra mellem 1820 og 1840, hvor eleverne prøvede kræfter med perspektivet, med lyset og med figurernes volumen (fig. 1).

Antiksalen blev ikke kun brugt af kunstnere, den blev også besøgt af 'almindelige' mennesker, som blev hjulpet af kataloger, som kendes i hele syv oplag mellem 1791 og 1809, samt – og langt mere udførligt – fra 1866, 1886 og 1887. Da de sidste kataloger udkom, var samlingen dog i 1883 blevet nyopstillet i den nye Udstillingsbygning – hvor den imidlertid fik en kort levetid.

Tiden var løbet fra konceptet. Til de oprindelige lysende mesterværker, som blev tilegnede gennem indtrængende studium, var der kommet mange nye til. Rigtige græske originaler, men også værker fra middelalderen og fra renæssancen. Denne udvidelse af feltet var der mange grunde til. Nationale som videnskabelige, og i centrum stod nu den almene dannelse af det nye demokratis borgerskab.

Der er tale om et paradigmeskift, hvor det nye borgerskab tager den gamle kunst, der havde mistet sin magt over kunstnerne, til sig som et vigtigt middel såvel for forståelsen af den vestlige kultur og dens udvikling som for æstetisk oplevelse. Mens kunstakademierne er i krise bliver der i anden halvdel af 1800-tallet overalt i den vestlige kulturkreds skabt store

afstøbnings-samlinger, ofte i tilknytning til Nationalmuseer, hvor såvel 'nation-building' som en stærk bevidsthed om en pan-europæisk fælleskultur finder udtryk. Under verdensudstillingen i Paris i 1867 vedtog en lang række kronede hoveder en konvention, som fastslog den store billedhuggerkunst som et fællesej og opfordrede landene til at stille deres store værker til rådighed for alle gennem afstøbninger. Til formålet blev i 1871 en *Commission Royale des Echanges Internationaux* grundlagt i Bruxelles. Overalt, fra Moskva og Paris til Boston, fra Stockholm og Berlin til Madrid blev (de samme) statuer opstillet i kronologisk rækkefølge efter den nye kunstvidenskabs nyeste resultater.

Rektor for Kunstakademiet, Ferdinand Meldahl og kunsthistoriker Julius Lange, beskriver de nye strømninger således:

Det er vel sandt, at den moderne realistiske og naturalistiske Retning i Kunsten har ledet den yngre Kunstnerslægts Interesse noget bort fra Fortidens og Oldtidens Kunst, saa at Samlingen nu ikke studeres med samme Iver og Hengivenhed som tidligere. Men dette beror paa et Bølgeslag i Tidens Smag,

der kan ved *Udgravninger paa klassisk Jord dukke antike Værker op, som et Land, der vil følge med Kulturen, nødvendigvis maa have en Afstøbning af.*³

*Interessen for Oldtidens Kunst [er] ikke svundet bort [sammen] med dens Autoritet over Nutiden! -- det videnskabelige, arkæologiske eller historiske Element i den har faaet Overvægt over det rent æsthetiske og kunstneriske. -- Thi det er netop Udviklingen, man vil forstaa;*⁴

Og ved åbningen af Den Kgl. Afstøbnings-samling i november 1898 fortalte brygger Carl Jacobsen om hensigten med Afstøbnings-samlingen, hvis grundstamme var overtaget fra Kunstakademiet:

*gennem en Række Genfremstillinger af Billedhuggerkunstens ypperste og skønneste Værker at være til Undervisning og Nydelse for Folket i Almindelighed, -- [og] tillige tjene til Studium for Kunstnere og Videnskabsmænd. Af hensyn til det større Publikums kunstneriske Opdragelse saa vel som ogsaa til de Studerendes Tarv skal Samlingen saavel ved Udvalg som ved Ordning og Opstilling give en Forestilling om Kunstens historiske Udvikling.*⁵ (forf. fremhævelser)

Derfor sørgede Carl Jacobsen hurtigt for et katalog til samlingen ved sin assistent, kunsthistorikeren Francis Beckett. Det kom i 1902-04, er på 613 sider inklusiv register, og er et mesterværk, informationsmættet og samtidig personligt reflekteret.⁶ Såvel Jacobsen som

Beckett troede på det pædagogiske projekt og på folks videbegær.

Naturligvis var man opmærksom på, at afstøbningerne var kopier, men det gjorde ifølge Julius Lange, som sammen med Carl Jacobsen grundlagde samlingen, ikke noget, fordi

*den plastiske Form, hvori dog Kunstværket har sin aandelige Betydning, gjengiver Gipsen med uformindsket Originalitet i dens Helhed og dens Enkeltheder. --- Det egner sig netop fortrinlig for de mindre og fattigere Nationer at anlægge Samlinger af denne Art, Samlinger, som i al deres Beskedenhed dog i Henseende til det aandelige Udbytte, som de kunne give, endog er rigere end de største eksisterende Originalsamlinger, fordi man i dem kan repræsentere alt det Bedste fra de bedste Samlinger.*⁷

Trods opbrud kan man indtil begyndelsen af 1900-tallet stadig tale om en fælles borgerlig kultur – som byggede på fælles værdier, og som gav sig overensstemmende udtryk i mange medier, og som også udgjorde grundlaget for skole- og akademi- og universitets-undervisningen. Gipsen havde en selvfølgelig plads i kulturbilledet som et rendyrket pædagogisk spor, som udvides fra alene at gælde kunstudannelse til også at omfatte kunstoplevelse og historie- og kulturstudier.

Futuristernes 'smid traditionen ud – spræng museerne i luften' fra 1910 kan stå som motto for afstøbningernes nedtur gennem det meste af 1900tallet. En cocktail bestående af afvisningen af traditionen, herunder opgøret med historicismen, den abstrakte kunst, funktionalismen, modernismen, en næsten religiøs dyrkelse af det originale ('Originalfeticheism') forstærket af individualiseringen af kunstopplevelsen næsten fjernede grundlaget for afstøbningssamlingerne. Allerede i århundredets første trediedel forsvandt Berlins kæmpesamling i magasiner eller ved overdragelse til universitetsinstitutter og også samlingerne i Nationalmuseum i Stockholm og i Metropolitan Museum of Art endte i magasin. De store samlinger i Amsterdam, Bruxelles og Boston blev simpelthen destrueret – ligesom sikkert i Odense, hvor den fine samling i dag er sporeløst forsvundet (se side 183). Endelig gjorde 2. verdenskrig sit. Den store samling i Albertinum i Dresden, som minder meget om samlingen i København, overlevede nok krigen, men er aldrig kommet ud af magasinerne. Som de eneste repræsentanter for 1800tallets store pædagogiske projekt overlevede Pushkin-museet i Moskva – og Den Kgl. Afstøbningssamling. Begge dog vel mest på grund af inertie og sidstnævnte undertiden nærmest på trods af Kunstmuseets direktører.⁸

Som beskrevet af Troels Andersen ovenfor, overlevede samlingen et livstruende ophold i en lade mellem 1966 og 1984. I dag er Afstøbningssamlingen nyrestaureret og også nyopstillet efter endnu et paradigmeskift, hvor 1800tallets pædagogiske lineære, kronologiske opstilling er blevet korrigeret og nuanceret gennem en næsten post-moderne opstilling, hvor lån, genbrug, forkastelse og videreudvikling af motiver og stilarter er kommet til som en indrømmelse til virkelighedens verden.

Netop nu er vi i Danmark og i Europa midt i en heftig diskussion om manglende viden om historien, om manglende kulturhistorisk indsigt, om en vigende kristentro og humanistisk tradition, om nyliberalismens, individualismens og markedstænkningens fremmarch på bekostning af kollektive værdier, etc. Tiden råber på dannelse og viden om vores kultur og dens såvel nationale som europæiske rødder. Og vi har en regering og et folketing, som heftigt diskuterer disse ting, og hvor partierne kræver handling og reformer. Og vi har en regering, som i bedste fald bevidstløst og i værste fald ryggesløst, tømmer vores store kulturinstitutioner for substans og dybde og derfor direkte modarbejder bestræbelserne på at skabe muligheder for fordybelse i kulturarven.

I den situation er det dybt betænkeligt, at hverken ledelsen for Statens Museum for Kunst eller regeringen forstår betydningen

af Den Kgl. Afstøbningssamling. Intet andet sted i Vesteuropa kan man i ét forløb opleve den vesterlandske kunst- og kulturudvikling gennem 5000 års absolutte topstykker indenfor billedhuggerkunsten: her er hele den europæiske stiludvikling og fantasiverden samlet fra mere end 110 museer og endnu flere templer, kirker og offentlige pladser.

I 1892 blev samlingens oplevelsesmæssige, pædagogiske og erkendelsesmæssige muligheder beskrevet lysende klart af Julius Lange:

Mangfoldigheden af Menneskebilleder udtrykke de væsentlige Forskelle i Menneskets Opfattelse af sig selv i Historiens forskellige Epoker. De give en ejendommelig og saare vigtig Side af den menneskelige Selvbevidstheds Historie, illustrere, hvad Mennesket til enhver Tid har vidst, har ment og har villet med Hensyn til sit eget Væsen.

Idet vi altsaa studere Kunstens Fremstilling af Mennesket, studere vi den som et Udtryk for Menneskenes fælles Interesse for det menneskelige Væsen. Det er altsaa egentlig denne Interesses Historie, vi skrive.⁹

Kan man tænke sig et mere vedkommende og aktuelt dannelsesprojekt? Eller vil man bevidstløst gentage fejltagelsen fra begyndelsen af sidste århundrede? Med afskedigelsen af Den Kgl. Afstøbningssamlings personale, med ned-

skæringen af åbningstiden (fra 1. april 2003) til én dag om ugen og ikke engang en brochure til de besøgende er situationen meget kritisk.

Måske skal man med den tyske kunsthistoriker Frank Matthias Kammel resignere og bare håbe det bedste:

Dette det 19. århundredes yndlingsbarn [i.e. afstøbninger] vil aldrig opnå sin daværende popularitet. Ligeså sikkert er det imidlertid, at gipsafstøbninger i hvert fald inden for nogle humanistiske videnskaber igen bliver meget påskønnet på grund af deres brugbarhed. I dag er destruktion af historiske afstøbninger utænkelig, sådan som det helt bevidstløst skete bare for to årtier siden. Brugere af afstøbninger tager vare på afstøbninger. Men de er få, og de vil forblive få. Men mere end et engageret mindretal behøves der måske heller ikke for at opfylde Wilhelm von Humboldts sidste ord på dødslejet [1835]: "Vær ved godt mod og hold mine gipsere, for det er hovedsagen".¹⁰

NOTER

¹ Teksten er en redigeret udgave af forfatterens indlæg ved høringen om Afstøbningssamlingen d. 6.2.2003

² J. Zahle, "Antiksalen – Figursalen – Museet", i P. Kjerrman, B. Nørregaard, J. Zahle, J. Bertelsen (red.), *Spejlinger i Gips*, København 2004: 78-211, 292-295.

³ F. Meldahl & P. Johansen, *Det Kongelige Akademi for de Skjønne Kunster 1700-1904*, København 1904: 517-18.

⁴ J. Lange, "Skulpturfund i Pergamon", *Nordisk Tidsskrift utgivet af den Letterstedtska Föreningen* 1881, genoptrykt i G. Brandes & P. Købke (red.), *Udvalgte Skrifter af Julius Lange III*, København 1903: 1-2.

⁵ Citeret i uddrag fra J. Zahle, "Til Undervisning, Nydelse og Studium. Den Kgl. Afstøbningssamling – Carl Jacobsen – og 100 år senere" i *Carlsbergfondet Årsskrift* 2001: 152.

⁶ *Katalog over Den Kongelige Afstøbningssamling*, København.

⁷ J. Lange, "Kunststillingen og Afstøbningssamlingen", i *Billedkunst*, København 1884: 538.

⁸ Se M.-L. Berner, "Den kongelige Afstøbningssamlings historie", *Kunst og Museum* 15. årgang, Nr. 1, 1980: 44-46, 51-52; og V. Villadsen, *Statens Museum for Kunst 1827-1952*, København 1998: 137, 318, 325, 336.

⁹ J. Lange, *Billedkunstens Fremstilling af Menneskeskikkelsen i dens ældste Periode indtil Højdepunktet af den Græske Kunst*, København 1892: 6 (uddrag) og 10.

¹⁰ *Seid heiter und haltet mir die Gipse rein, denn das ist die Hauptsache*. F.M. Kammel, "Der Gipsabguss. Vom Medium der ästhetischen Norm zur toten Konserve der Kunstgeschichte", i A.M. Kluxen (red.), *Ästhetische Probleme der Plastik im 19. und 20. Jahrhundert*, Nürnberg 2001: 66.